

**Інформаційна довідка
до проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального
кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту
Міжнародного кримінального суду та поправок до нього»
(реєстр. № 11484-1 від 27.08.2024 р.)***

Анотація. В Інформаційній довідці аналізуються положення проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» (реєстр. № 11484-1 від 27.08.2024 року) (далі – законопроект). Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, інших законів України щодо забезпечення невідворотності кримінального переслідування за міжнародні злочини.

Виокремлено певні ризики, які в подальшому можуть перешкоджати належній реалізації законопроекту під час правозастосовної діяльності.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, злочини проти людяності, воєнні злочини, Римський статут Міжнародного кримінального суду, ратифікація.

Вступна частина.

Положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду, підписаного Україною 20 січня 2000 року, регламентують діяльність Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) – важливого судового інституту, створеного міжнародним співтовариством в якості механізму здійснення правосуддя у випадках серйозних порушень норм міжнародного права, для подолання практики безкарності, коли держави не в змозі переслідувати або неналежним чином переслідують осіб за міжнародні злочини.

Підписавши 21 березня 2014 року Угоду про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, Україна взяла на себе зобов'язання ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут МКС).

Необхідність приведення положень Кримінального кодексу України (далі – КК України) та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) у відповідність до норм Римського статуту МКС прямо визначено статтею 3 Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 21.08.2024 № 3909- IX як умову набрання ним чинності.

Основна частина.

Визнаючи необхідність законодавчого забезпечення повноти імплементації положень міжнародного кримінального і гуманітарного права щодо невідворотності кримінально-правового переслідування за міжнародні злочини, вважаємо за доцільне зазначити таке.

1. Законопроектом пропонуються зміни до статті 8 КК України, що передбачають запровадження принципу універсальної юрисдикції щодо злочинів агресії, геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, тобто такої дії законодавства про кримінальну відповідальність, яка не пов'язана з місцем вчинення злочину, громадянством, постійним місцем проживання підозрюваного чи потерпілого або шкодою національним інтересам держави. Пропозиція про доповнення статті 8 КК України частиною другою є проявом надмірного правового регулювання. Адже відповідно до чинної редакції статті 8 КК України універсальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі означає проголошене державою право притягнення до кримінальної відповідальності за законодавством України іноземців або осіб без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, у випадках, передбачених міжнародними договорами, і цілком відповідає існуючим вимогам щодо об'єднання зусиль держав у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру.

2. Редакція статті 31-1 КК України щодо відповідальності військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників є тотожною за змістом із редакцією статті 31-1 КК проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» (реєстр. № 11484 від 15.08.2024 року), поданого Президентом України.

Пропонований спосіб імплементації положень статті 28 Римського статуту МКС не узгоджується з приписами частини другої статті 61 Конституції України щодо принципу індивідуального характеру відповідальності особи, основним змістом якого є неможливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за діяння, які вона не вчиняла.

Наслідком фактичного нездійснення військовими командирами, іншими особами, які діють як військові командири, належного контролю над підлеглими особами є дисциплінарна або кримінальна відповідальність. Відповідно до частини першої статті 426 «Бездіяльність військової влади» КК України умисне неприпинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, або ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, а також інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, і якщо це заподіяло істотну шкоду, – караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або службовим обмеженням на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Кваліфікуючими обставинами злочинів, передбачених статтею 426 КК України, є: настання тяжких наслідків – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років (частина друга); вчинення таких діянь в умовах особливого періоду – караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років (частина третя); вчинення таких діянь в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (частина четверта) – караються... .

3. Визначення та зміст запропонованих у Примітці до статті 31-1 КК України понять «військовий командир», «начальник» потребує узгодження з положеннями галузевого законодавства, що визначає статус таких осіб, зокрема зі статтею 6 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», статтею 58 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

З огляду на відсутність у законодавчих актах України понять «інша особа, яка фактично діє як військовий командир», «збройні сили держави», положення частини третьої Примітки до статті 31-1 КК України не відповідають принципу правової визначеності та потребують конкретизації категорії осіб, на які поширюватимуться положення пропонованої норми.

4. У проекті використовуються юридичні конструкції, не притаманні вітчизняному кримінальному законодавству, та пропонуються занадто громіздкі диспозиції статей КК України.

Зокрема, використання у Примітці до статті 442-1 для означення поняття «напад на цивільне населення» прикметника «багаторазове» вчинення є новелою для кримінального закону і потребує роз'яснення кількісного змісту. Заміна лише назви статті 438 КК України з «Порушення законів та звичаїв війни» на «Воєнні злочини» дисонує із вживаним у кримінальному законі поняттям «військові злочини», що зумовлює потребу конкретизації пропонованої проектом терміносистеми «воєнні злочини» як окремого виду злочинного діяння.

5. Проектом пропонується доповнити КК України статтею 442-1 та запровадити підстави кримінальної відповідальності за злочини проти людяності.

У назві розділу, до якого пропонуються зміни, ідеться про злочини проти людства: Розділ XX КК України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку». Проте, варто зазначити, що в законодавчому обігу вживаються обидва ці терміни. Зокрема, у Конвенції про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства (1968 р.) в офіційному українському перекладі вживається термін «злочини проти людства», а в тексті Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів (1974 р.) використовується термін «злочини проти людяності».

Задля забезпечення єдності термінології кримінального законодавства та з огляду на назву розділу XX КК України, розуміння злочинів проти людства як таких, що несуть загрозу не конкретній людині, а людській спільноті, порушують правила людського співжиття, вбачається за доцільне назву статті 442-1 викласти в редакції «Злочини проти людства».

6. Привертає увагу зміст диспозиції частини першої статі 442-1 КК України, відповідно до якої пропонується криміналізувати діяння, за які вже передбачено відповідальність окремими нормами КК України (зокрема, статтями 115, 127, 146, 146-1, 149, 152 КК України тощо).

За відсутності чітких критеріїв розмежування (наприклад, вказівки на спеціального суб'єкта) усі запропоновані до криміналізації суспільно-небезпечні діяння, вчинені в межах усвідомленого широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення, можуть бути кваліфіковані за

окремими нормами, що не узгоджується з принципом правової визначеності, який вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм.

7. Запровадження покарань у виді позбавлення волі, довічного позбавлення волі за вчинення злочинів, передбачених статтями 437, 442-1 КК України, та незастосування амністії до осіб за злочини проти миру й безпеки людства призведе до збільшення бюджетних видатків, що зумовлює необхідність фінансово-економічного обґрунтування законопроекту відповідно до частини третьої статті 91 Регламенту Верховної Ради України та статті 27 Бюджетного кодексу України.

Висновок.

Законопроект, спрямований на удосконалення правового регулювання підстав виконання міжнародних зобов'язань щодо запобігання юридичній та фактичній безкарності за вчинення міжнародних злочинів, потребує узгодження відповідного понятійно-категоріального апарату.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.